

EKONOMI OCH POLITIK

14 maj
1946

Från professor JOHAN ÅKERMAN har Dagens Nyheter mottagit följande gemmäle med anledning av Herbert Tingstens recension med oanstående rubrik, införd i Dagens Nyheter den 10 maj. Recensenten har svarat i korthet. På tidningens begäran har professor ELI F. HECKSCHER ytterligare belyst frågan.

Johan Åkerman:

IDAGENS NYHETERS A-upplaga för den 10 maj har professor Herbert Tingsten upptagit mitt arbete "Ekonomiskt skeende och politiska förändringar" till en kritisk granskning, som föranleder mig till följande kommentar:

Någon anmälan av boken är Tingstens artikel icke — ehuru den utger sig att vara en sådan — ty skriften består av två ungefär lika långa avsnitt. I det ena lämnas en komparativ ekonomisk-politisk analys av Förenta staterna och Sovjetunionen 1917—1945, i det andra en analys av förhållandet mellan ekonomiska depressioner och politiska partiväxlingar i USA, England, Tyskland och

Sverige. Resultaten i här sist nämnda avsnitt äro väsentligen tre: 1) Den ekonomiska korta konjunkturvägen, den s. k. Kitchincykeln, som bl. a. Schumpeter och jag behandlat och som jag hittills accepterat, visar sig vara en fiktion, grundad på statistisk medeltalsberäkning för icke homogena perioder; i stället framträder efter omkring 1890 en amerikansk politisk 4-årscykel, sammanhängande med presidentperioden; de "vanliga konjunkturvägarna" av omkring 8 års längd äro däremot järnvägsbyggnadscyklar, som upphöra vid nyssnämnda tidpunkt, då järnvägsnätet utbyggs. 2) Den omkring 18 års långa byggnadscykel visar sig på ett förvånande sätt sammanhänga med det republikanska partiets andel i röstetalen, i det att tendensen

i detta "industripartis" röststyrka med en hel presidentperiod föröbådar tendensen i byggnadsverksamheten: även här synes alltså det politiska skeendet styra de ekonomiska förändringarna. 3) Politiska partiskiften i USA och England sammanfalla som regel med allmänna ekonomiska depressioner, vilket starkt antyder ett kausalförhållande.

Professor Tingsten har nu tagit ut endast denna tredje tes i bokens ena halva och ansett sig med sin nödvändigtvis korta och populära arti-

kel kunna jäva denna slutsats. Att mitt påstående på denna punkt skulle väcka förvåning och invändningar bland statskunskapens representanter hade jag väntat mig. Tingsten säger till och med att "om det varit hållbart, skulle det revolutionera den politiska historien, åtminstone för senare tid". Docent Elis Håstad, som uppehåller professor Tingstens lärostol vid Stockholms högskola, har i ett föredrag inför Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala den 16 april behandlat samma avsnitt i min bok; ett rätt utförligt referat har varit synligt i en del av pressen. Docent Håstad torde — liksom vid den följande diskussionen professor Bruswitz — ha anlagt synpunkter mycket påminnande om dem vilka här framställts av professor Tingsten. Slutligen har samma tes i min bok gjorts till föremål för ett sammanträde vid vardera av licentiatseminarierna vid Stockholms och Göteborgs högskolor.

Att en nationalekonom kunnat framkalla diskussion inom statskunskapens, hittills mot de angränsande samhällsvetenskaperna avskärmade krets är glädjande för var och en som eftersträvar kooperation på samhällsvetenskapens område. Men då Tingsten tydligen tar min utredning som ett måstrande av statskunskapen och då Håstad säger att jag "kanske menat den som ett grundskott mot statskunskapen", så är det fullständigt omotiverat. Det säges tvärtom i boken att den komplexa verkligheten måste gemensamt bear-

betas av samhällsvetenskapsmännen.

Här är ej platsen att diskutera dessa invecklade metodologiska spörsmål. Jag nöjer mig med att påpeka att Tingstens kritik av det ekonomisk-statistiska materialet icke står sig inför ekonometrisk prövning. Järnproduktion och -pris äro de enda för alla fyra länderna tillgängliga indikatorerna och valdes därför vid den preliminära sammanställningen. Englands arbetslöshetsstatistik och den amerikanska aktieindexen äro utan tvivel de institutionellt sett mest relevanta serierna och därtill de enda befintliga med tillräcklig

frekvens. Tingstens övriga specifika kritik upptar endast presidentvalen i USA 1884—1892 (1880 är jämförelseår och om 1896 torde alla vara ense) samt 1912. Om förstnämnda periods särdrag har jag en omfattande kommentar, som Tingsten icke nämner med ett ord. Om 1912 års val kunna meningarna vara delade, men jag säger i boken (sid. 53) intet annat än att "det icke utgör ett givet undantag från regeln".

Det är uppenbart att en kritik av denna tes måste göras betydligt grundligare än vad en tidningsartikel medger. Då nu statskunskapens representanter så allmänt tagit ställning till här debatterade spörsmål utan att jag fått tillfälle till motargumentering, kräver den akademiska sedvänjan att professor Tingsten eller docent Håstad framlägger sin vetenskapligt motiverade kritik i Statsvetenskaplig Tidskrift. Därpå skall jag med intresse gå i svaromål.

Johan Åkerman

Herbert Tingsten:

Professor Åkermans inlägg berör så litet den kritik jag riktat mot hans bok att jag kan svara med några få rader. 1. I min anmälan har jag upptagit den tes åt vars bevisande Åkerman ägnat huvudparten av sin bok och som synes mig vara av ojämförligt större allmänt intresse än boken i övrigt. Någon skyldighet för en recensent att diskutera allt i en behandlad bok erkänner jag inte. 2. Min kritik av den ekonomisk-statistiska sidan av arbetet gäller förhållandet att professor Åkerman än använder en viss företeelse, än en helt annan som bevis på sambandet mellan ekonomi och politik (t. ex. låg järnproduktion, arbetslöshet, bankkrascher och missväxt). Denna fråga diskuteras icke i det nu gjorda inlägget. 3. Jag har uteslutande av utrymmesskäl begränsat min detaljkritik till USA; enligt min uppfattning, som jag lätt tror mig kunna bevisa, är de andra partierna i den behandlade delen av boken lika bristfälliga. 4. Professor Åkerman synes vilja antyda att en saklig kritik av hans bok skulle vara så besvärlig och komplicerad att en tidning icke vore rätt forum. Vad själva grundtankarna i boken beträffar kan jag ej instämma med honom; jag finner dem enkla och på ett enkelt sätt felaktiga.

Att min uppfattning icke är något för statskunskapen speciellt framgår av följande inlägg av professor Eli F. Heckscher.

Herbert Tingsten

Eli F. Heckscher:

Professor Johan Åkerman utgår i hela sin replik till professor Tingstens anmälan av boken "Ekonomiskt skeende och politiska förändringar" från att det just skulle vara "statskunnskapens representanter" som har något att invända mot hans framställning. Eftersom jag icke kan göra anspråk på att räknas bland dessa, men är aldeles ense med professor Tingsten i hans kritik, vill jag gärna ge uttryck åt min mening om professor J. Åkermans bok, när Dagens Nyheters redaktion nu har givit mig del av repliken före dess publicering. I själva verket kunde det räcka med ett sådant instämmande, men jag skall uttrycka min mening något litet fylligare. Någon anledning att gå in på professor Åkermans konjunkturcyklar har jag emellertid icke, därför att möjligheten att konstruera sådana förefaller mig nästan obegränsad. Lika litet skall jag inlåta mig på den andra i ordningen av de två aldeles disparata uppsatser varav boken består, ty den förefaller mig sakna väsentligt intresse, så små resultat som författaren där kommer till. Liksom professor Tingsten skall jag hålla mig till vad professor Åkerman säger i den första uppsatsen och söka visa framställningens halt; det förefaller nämligen vara av intresse att få behandlingen av ett så viktigt ämne som det bokens titel anger belyst av företrädare för olika samhällsvetenskaper.

I högsta grad är jag ense med bokens författare om nödvändigheten av att samhällsforskarna icke stirrar sig blinda på en enda av de olika vetenskaperna om den mänskliga sammanlevnaden, utan tvärtom kostar på sig ordentlig utbildning inom hela det socialvetenskapliga området, som ur många synpunkter utgör en starkt markerad helhet. Särdeles mycket av bristerna i vår nuvarande offentliga diskussion beror — rent ut sagt — på den okunnighet som utmärker forskarna i respektive ekonomi, historia och statskunnskap på dem bland dessa områden som de icke själva företräder. Så tillvida är professor Åkermans bok att hälsa med glädje. Men tyvärr är glädjen mycket begränsad. Ty för att göra nytta hade den förutsatt verkliga studier inom hela det fält den täcker, sinne för innebörden i hela det ekonomisk-politiska händelseförloppet. Hur det förhåller sig därmed skall jag nu söka belysa.

Författarens metod kan sägas vara följande. Han lägger fast vad jag vill kalla vissa "spelregler" och vill

undersöka vilket samband man däri-genom kommer fram till. Det är sålunda uttryckligen icke fråga om något studium av den konkreta verkligheten; det avgörande blir om vissa formella krav är tillgodosedda eller icke. På det politiska området, där en sådan behandling onekligen a priori måste inge de flesta samhällsforskare de starkaste betänkligheterna, hyser författaren själv endast de minsta bekymren: "Beträffande de politiska kriterierna är materialet givet: man har endast (sic) att fastställa tidpunkten för de skilda regeringsskiftena (presidentperioderna) och att därvid särskilt observera parti-(regim-)växlingarna" (s. 22). Varför förändringar i detta hänseende inträder blir då i princip ligkiltigt. Ett samband med "ekonomiskt skeende" anses i princip lika sannolikt eller osannolikt, vare sig en ministerkris beror på ett tillfälligt omröstningsnederlag för den sittande regeringen, på schism inom ett parti som fortfarande innehar majoriteten, på ett valnederlag för det förra majoritetspartiet inom en valmanskår under oförändrade rösträttsbestämmelser, på ett sådant nederlag efter rösträtts utvidgning eller ännu någon annan av de många möjligheter som föreligger. In-sikt i sammanhangen är man tydligen rent av i princip utestängd ifrån vid en sådan metod; av en national-ekonom skulle man eljest ha väntat sinne för teori, icke enbart för någon eventuellt föreliggande, rent statistisk lagbundenhet. Men naturligtvis kan det sägas att en prövning av denna typ enbart skall utgöra den första etappen i en undersökning av de djupare liggande sammanhangen. Vill man sträcka sig så långt i sin välvilja som att uppfatta boken så, måste man emellertid uppställa de strängaste krav på att de formella kriterierna är otvetydiga och obehövt iakttagna, så att all manipulering med stoffet är utesluten. Eljest kan man bevisa vad som helst, ty förståndet är ju avkopplat genom metoder, det gäller enbart tillämpning av rent mekaniska regler, som då obrottsligt måste följas.

På "det ekonomiska skeendets" sida är författarens bedömning från början betydligt mindre doktrinär, förmodligen därför att han har bättre reda på det. Huruvida "ekonomiskt skeende" enligt hans mening är liktydigt med konjunkturväxlingar och ingenting annat, skall jag icke nu undersöka, utan enbart i för-

bigående deklarerar att en sådan uppfattning förefaller mig vara så pass långt från verkligheten som man kan begära; i denna undersökning är det i alla händelser icke fråga om annat. Men vad som utgör kriteriet på och tidpunkten för en konjunkturväxling är mycket svårt att avgöra, och författaren säger själv att "frågan" — det menas: svaret — "aldeles icke är lika självfallen". Han stannar emellertid vid att, enligt sin egen förklaring, lägga tackjärnsproduktionen till grund, och de för hela undersökningen grundläggande diagrammen bygger därpå. För Englands del är det (den upp och ned-vända) arbetslöshetskurvan som väljes. Ånyo måste "spelreglerna" strängt iakttagas, om det skall bli någon mening med en så upplagd undersökning.

Nu kan man övergå till att se på tillämpningen. Jag skall välja några godtyckliga exempel, men förbigår då den amerikanska utvecklingen, därför att professor Tingsten redan har behandlat den med mycket större sakkunnighet än jag kunde göra. I stället börjar jag med England.

Palmerstons regering föll 1858 på ett omröstningsresultat i samma underhus som året förut med stor majoritet hade valts nästan enbart på förtroende för honom. Avgången "inträffar precis vid den tidpunkten då depressionen gör sig gällande med största styrka. Att det här föreligger ett orsakssammanhang torde icke kunna förnekas" (s. 31), trots att den synliga anledningen var ovilja mot Palmerstons undfallenhet mot Napoleon III och trots att intet enda yttrande som tyder på missnöje med regeringens ekonomiska politik är känt. Majoriteten förblev sig lik, den tillträdande regeringen Derby lyckades icke vända den, nyval gick den emot, och Palmerston återkom till makten redan under loppet av

följande år. Detta senare står för Åkerman som oförklarligt, ty det rådde då högkonjunktur, och vid högkonjunktur får det icke förekomma "politiska förändringar". I deras ögon som tror att politiken styres också av andra krafter ter det sig minst av allt underligt att en minoritetsregering icke kunde hålla sig.

I det närliggande exemplet har författaren iakttagit sina egna "spelregler". I allmänhet förhåller det sig emellertid tvärtom; han vrider och vänder vanligen på dem, så att vad som helst kan bevisas. För att stanna vid England förklarar Disraelis stora seger över Gladstone 1874 och följande långa regeringstid fram till 1880 med att den utländska

S
r
6.
å
P
u
n
i
D
v
i
a
h
o
f
s
s
I

9

krisen 1873 "icke lämnade England oberörd (menas: oberört) och att den inträffade samtidigt med svår missväxt i det engelska jordbruket" (s. 33). Går man nu till författarens kurva över den omvända arbetslösheten, så visar det sig att konjunkturen var enastående gyn-

sam, vilket inom parentes sagt också stämmer med verkligheten. Vad missväxten beträffar har författaren tidigare i boken förklarar den betydelselös för hans undersökning: missväxtår och kronår "inneslutas i den industriella konjunkturen och spela icke någon väsentlig roll" (s. 23). Här finns det ej ens antydning till respekt för de spelregler författaren själv har proklamerat. Sedan visar Disraelis långa regeringstid en oavbrutet sjunkande kurva utan att vålla ens en spricka i hans maktställning ända till strax före dess slut, så att hans avgång infaller under en stigande kurva! Icke desto mindre skall detta liksom det övriga bevisa överensstämmelse i tiden mellan regeringsskiften och depressioner. — Liberalismens brakseger 1905—06, den första stora sedan nederlaget 1874 — vid en tidpunkt då också enligt författaren själv "sysselsättningen förbättras" — förklaras av att "produktionsfaktorernas underutnyttjande under åren 1901—1904 i hög grad bidragit till att ge tulldebatten ett konkret underlag och därigenom avsevärt medverkat till valens utgång och till regimskiftet" (s. 37). Änyo visar sig kurvan hela tiden stå högt och har till på köpet enligt författarens eget medgivande stigit när fallet kom. Änyo är alltså behandlingen av samma slag. Att det just var de i grund slagna konservativa som hade återöpat Englands ekonomiska svårigheter som skäl för den övergång till protektionismen som valmännen då på det mest eklatanta sätt avvisade, anmärkes mer i förbigående; det belyser ju bara den utelämnade verkligheten, icke åtländnaden av spelreglerna.

Höjdpunkten i detta slags behandling nås i fråga om Tyskland, men för att ej bli vidlyftig skall jag hålla mig till ett enda ställe i denna del av framställningen: "Av de fyra depressionerna under epoken — efter 1873, 1890, 1900 och 1907 — ha alla utom 1900 års kris otvivelaktigt i hög grad medverkat till utgången" (s. 81). Av dessa gäller "efter 1873"

Bismarcks ändrade handelspolitik 1878—79, fem à sex år efter krisen och naturligtvis över huvud taget intet regeringsskifte; likväl förklarar författaren förhållandet till konjunkturvaxlingen "klart och entydigt". Om 1890 heter det på samma sida nio rader längre ned: "Bismarcks avgång 1890... utgör ett klart undantag från regeln: det är icke en depression utan en högkonjunktur som bidrar till den politiska krisens utbrott." Här har man alltså på samma sida fått veta först att en depression i hög grad har medverkat till utgången och sedan att den alls icke har gjort det, utan tvärtom att orsaken har varit en högkonjunktur.

Det är säkert icke nödvändigt att fullfölja dokumenteringen längre. Det är detaljer att "Rosebury" alltid står för Rosebery, "Russel" för Russell, "Transwaal" för Transvall, "torries" för tories osv.; men symtomatiskt är det tyvärr. Denna lok bör lämpligen betraktas som en olycklig lapsus i professor Åkermans produktion, som innefattar arbeten av helt annan kvalitet.

Eli F. Heckscher